

Lokal historia, global modell och ett tänkande på gränsen

En presentation av Walter Mignolos teorier

Joakim Jahlmar, doktorand i engelska

Bland de många kulturteoretiska inriktningar som växte fram under 1900-talet finner man även postkolonialismen, den ofta praktiska, politiskt orienterade diskurs som tar sig an världens tillstånd efter koloniernas frigörelse. Diskursen har oftast utgått från koloniala förhållanden mellan det brittiska imperiet och dess före detta kolonier i Asien och Afrika eller Frankrike och dess kolonier i Afrika och Västindien. Ett exempel är kulturteoretikern Edward Saids *Orientalism*. Ur detta perspektiv kan kolonialismen tyckas vara något av ett 1800-talsfenomen, men detta är inte riktigt hela sanningen.

Det är förvisso sant att 1800-talet – och framför allt dess senare hälft – bar med sig en våg av förnyelse inom kolonialismen, men detta var knappast mer än en förnyelse av ett gammalt paradig. Denna ”andra våg” innebar mer specifikt en sekularisering av den kristna modell som den ”första vågen” inneburit samt en förskjutning av kolonialmakternas centrum från Spanien och Portugal norrut till Holland, Tyskland och England. Det är dock viktigt att poängtera att detta rör sig om en *andra* våg, eftersom sekulariseringsprocessen har tenderat till att skriva över och dölja den *första* vågen som är förutsättningen för dess egen existens.

Detta förhållande belyser den argentinskfödde litteraturprofessorn Walter Mignolo. I sina böcker *The Darker Side of the Renaissance: Literacy, Territoriality, and Colonization* (1995) och *Local Histories/Global Designs: Coloniality, Subaltern Knowledges, and Border Thinking* (2000) söker han sig en egen väg eftersom han inte helt kan identifiera sig med den huvudsakligen brittisk-indiska postkolonialism som dominerar fältet. Det står tidigt klart för honom att Latinamerika skiljer sig ur ett postkolonialt perspektiv, mycket på grund av att de specifika koloniala förhållandena där problematiserar själva termen postkolonialism. Medan Asien och Afrika befriar sig från sina kolonialmakter under 1900-talet gör Latinamerika det redan

100 år tidigare. Denna frigörelse skiljer sig från de övriga genom att det inte är ursprungsbefolkningen, indianerna, som genomför den utan istället kolonistörernas ättlingar.

Vidare visar Mignolo på ett intressant förhållande mellan postkolonialism och postmodernism. Den senare, som genomför en intern kritik av moderniteten, karakteriseras av vad Mignolo kallar egopolitik, som fokuserar på subjektivitet och det västerländska subjektet. Postkolonialismen styrs istället av ett intresse för geopolitik, dvs. den geografiska fördelningen av makt och rikedom, men även av kunskapsbegreppet. Mignolo menar att det finns en kunskapens geopolitik som härrör ur ett försumligande av kunskapsbegreppet som uppstått i och med uppkomsten av det moderna världssystemet. Detta i sin tur sträcker sig tillbaka till det kommersiella kretslopp mellan Europa och Amerika som uppstod efter Kristoffer Columbus "upptäckt" av den nya världen.

Det Mignolo och den grupp kulturteoretiker han tillhör eftersträvar är ett *annat paradigm*, ett paradigm som förutsätter att man accepterar att den kunskapens geopolitik som han visar på existerar. Detta är inte ett kronologiskt sett nytt paradigm utan är snarare en alternativ, marginaliserad tradition, vilket innebär att det strikt talat inte handlar om ett paradigmskifte utan snarare om aktiverandet av ett simultant existerande paradigm.

Det moderna/koloniala världssystemet

En av de tänkare som Mignolo primärt lutar sig mot är samhällsvetaren Immanuel Wallerstein som i sin bok *The Modern World System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World Economy, 1600–1750* från 1974 lägger fram teorin om ett modernt världssystem som tar sin början i och med Columbus. För Mignolo har denna teori fördelen av att fungera mer rumsligt än temporalt och kan därför belysa de geopolitiska skillnader som intresserar honom. Det första han konstaterar är att det inte bara rör sig om ett modernt världssystem utan tillika ett kolonialt. En av hans viktigare poänger, enligt min mening, är tanken att modernitet i sig medför kolonialitet, att den senare oundvikligen ligger inbäddad i den förra och att de därmed inte går att separera. Det går sålunda inte att åtskilja modernitetens ljus och civilisatoriska fördelar från dess mörka, brutala baksida – maktens kolonialitet.

Begreppet *maktens kolonialitet* lånar Mignolo från den latinamerikanske kulturteoretikern Anibal Quijano. Termen syftar på den omformulering av arbetskraft som äger rum för att möta kapitalets krav och den resulterande maktbalansen. Arbetskraft i denna mening kan syfta på utvecklandet av slaveri och trälldom, men även på en kommers i global skala där utvecklandet av ett samhälle styrs av kapitalet. Men kolonialiteten innefattar, enligt Mignolo, även en kunskapens kolonialitet. Det är inte bara arbetskraften i sig utan diskursen som växer fram kring den nya maktbalansen samt kunskapen kring både arbetskraften och resten av världen som kontrolleras av kolonialmakterna. De bibehåller denna kontroll även efter det att kolonierna frigjort sig från dem.

Renässansens mörka sida

Det är intressant att se den utveckling som moderniteten/kolonialiteten har haft sedan renässansen. Mignolo pekar på tre övergripande perioder. Den första, som jag talat mest om hittills, sträcker sig från 1400-talet och vidare genom 1500-talet och handlar om det våldsamma införandet av kristendomen i kolonierna. Den andra perioden innebär en sekularisering av moderniteten och därmed även av kolonialiteten i och med förnuftets nya roll under 1700-talet och vidare in i det mer sekulariserade 1800-talet. Här står plötsligt civilisationsmissionen i centrum – att föra civilisationens ljus ut i barbariets mörker. Effekten blir ett skapat begär hos infödingarna: begäret att bli en europé. Den tredje perioden är den vi befinner oss i just nu, och som öppnar möjligheterna för en gränstänkandets kritik, något som är centralt hos Mignolo och som jag återkommer till senare.

Maktens kolonialitet ligger sålunda inbäddad i moderniteten ända sedan Renässansen. Denna kolonialitet är ett sammantaget uttryck för övergripande principer som makt, herravälde, exploatering och konflikt, vilka går hand i hand med Renässansens lysande projekt. Den mörka sida som Mignolo blottlägger är helt enkelt detta projekts baksida, finansierat av det koloniala projektet, och det visar hur kolonialiseringen och dess utveckling förutsatte och förde med sig kontroll över arbetskraft, auktoritet, kön/sexualitet, subjektivitet och kunskap.

Just kunskap är, som tidigare nämnts, av väsentlig betydelse i Mignolos läsning av perioden och fenomenet. Han pekar på hur kristendomen formade den europeiska kunskapstraditionen. 1500-talets teologiska och juridiska diskurser sammanfaller. Kristendomen var inte bara en trosfråga,

det var en kunskapteori, och därmed en maktfaktor på flera plan. När missionärerna tvingade indianerna att ta bort alla avbilder, dvs. inhemska, icke-kristna gudabilder och symboler som var delar av större kosmologier, menar Mignola att detta strikt talat är en form av en kunskapsteoretisk lobotomi. Det handlar om att radera kunskap som man inte ville kännas vid som kunskap och vid dessa punkter i historien skapas tystnader. Det är dessa tystnader – och försöket att återge de saknade rösterna en plats i historien – som är ett av Mignolos syften med sitt projekt.

För att avsluta genomgången av Renässansen och samtidigt föra oss närmare vårt nästa ämne kan det vara värt att betänka det faktum att det är under 1500-talet som den västerländska globala världskartan konstrueras. Denna karta överskrider, integrerar och raderar alla tidigare kosmologier – förutom kristendomen som skrivs in genom den tredelade kristna världskartan (Europa, Asien och Afrika, uppdelade efter Noahs söner). Enligt denna bild blir Amerika, eller India Occidentales, en förlängning av Europa snarare än en helt ny världsdelen, helt enkelt därför att det inte finns något ideologiskt utrymme för det. Detta lägger grunden för vad Mignolo kallar *occidentalism*, vilket han menar är en grundförutsättning för den *orientalism* som Said spårar till 1800-talets kolonialism. Men konstruktionen av världen i form av karta är inte den enda kontrollerande uppfinningen Renässansen för med sig. Historia kommer upp på dagordningen som en regional form av minneskontroll. Liksom kartan rör det sig dock inte bara om regional applicering utan en projicerad global modell.

Lokal historia – global modell

Ett viktigt koncept för Mignolo är tanken att det existerar en kolonial skillnad. Olika koloniala relationer – mellan kolonialmakt och koloni, mellan olika kolonier och mellan olika kolonialmakter – försvarar en allmängiltig, enhetlig form av postkolonialism. Vi – kanske framför allt i väst – tenderar att tänka i abstrakta universaler. Teorier ska vara universellt gångbara, men Mignolo märkte tidigt att det finns problem i just detta eftersom det har rätt olika koloniala förhållanden på olika platser. Givetvis är det vare sig så att det inte finns gemensamma nämnare eller att erfarenheter från en plats inte kan vara gångbara på en annan. Snarare handlar det om att inse att de specifika omständigheterna alltid måste tas med i beräkningen – platsens lokala historia. En av Mignolos grundpremissor blir därmed att varje plats inne i det moderna/koloniala världssystemet har sin egen lokala historia.

Detta gäller kolonialmakt såväl som koloni, och det är den koloniala skillnaden som kontrollerar relationerna mellan dessa historier.

Det stora problemet i systemet är att det finns privilegierade positioner i västerlandet, i de gamla kolonialmakterna. Vissa lokala historier har nämligen gett upphov till system som klassificerar hela världen och projicerar dessa klassifikationer i form av globala modeller. Det är inte det att det är helt igenom av ondo att klassificera världen, men det blir ett problem när en klassificering blir allmängiltig och sedd som universell utan att hänsyn tas till den lokala historia i vilken den har sina rötter. Ett exempel är den nigerianske författaren Chinua Achebe som kommenterade anmärkningar på hur kulturellt specifik hans roman *Things Fall Apart* är och att den därför skulle vara mindre universellt gångbar, med att ifrågasätta på vilket sätt William Faulkners romaner – tydligt lokaliserade i den amerikanska södern – var mer universellt gångbara. Det faktum att Faulkners karaktärer har västerländska namn medan Achebes har afrikanska och att den förste därav anses mer universellt gångbar, visar enbart på det absurda i att en lokal historia projicerar sig själv som en global modell. Men om det å ena sidan kan tyckas skrattretande är det kanske lättare att skratta om man befinner sig i den position som kontrollerar modellen.

Faktum är att de globala modeller som västerlandet producerat och producerar, vare sig det är kristendom, liberalism eller marxism, aldrig kan bli helt fri från kolonialiteten. Problemet grundar sig i ett ojämnt maktförhållande där informationsflödet är ensidigt. Den globala modell som utvecklats sedan Renässansen är baserad på ett rastänkande. Den typ av klassificering som ett sådant tänkande innebär, bygger på att skapa hierarkier över människor. Ursprungligen var kriterierna för dessa hierarkier centrerade kring tankar om rent blod – i en först och främst social, men även kulturell kontext – och det är först senare som klassificeringen knyts till hudfärg och ett mer nutida rasbegrepp. Vad som är viktigt att notera är att detta hierarkiska system är ett tydligt exempel på en modell där de som klassificerar själva måste ses som privilegierade. De är en del i det klassificerade systemet, men till skillnad från alla andra bestämmer de själva sin position i systemet.

Denna rasklassificering har sedan spridits till ett kunskapsteoretiskt plan, där den västerländska traditionen privilegieras. Förnuftet – som huvudsakligen måste ses som ett franskt 1700-talskoncept – blir måttsticken i kunskapsrasismen. Andra former av kunskap kan respekteras i den mån

de studeras, men utan att integreras. Kinesisk läkekonst blir t.ex. en form av traditionell visdom som inte kan mäta sig med västerländsk medicin i form av vetenskap. Sålunda appliceras en rasindelning av själva världskartan och kunskapsproduktionen i indelningen av den första, andra och tredje världen. Tredje världen producerar endast kultur, inte vetenskaplig kunskap, medan andra världen har en viss möjlighet att producera sådan kunskap med reservation för att denna kunskap är ideologiskt förorenad. Men det är bara första världen – som har konstruerat klassifikationssystemet – som kan producera ren kunskap.

Kunskapsfrågan blir tydlig, enligt Mignolo, om man betänker betydelsen av de tre stora språken, engelska, franska och tyska, med hänsyn till kunskapsproduktion. Kunskap översätts från dessa språk men aldrig till dem – undantaget om någonting översätts mellan de tre. Däremot översätts gärna skönlitteratur, folklore, exotiska kulturuttryck eller skildringar m.m. Mignolo menar att det nu när kolonierna rent fysiskt har blivit frigjorda behövs en kunskapens avkolonialisering. För att det ska kunna uppnås är en dubbel översättning – där kunskap från tredje världen förs in i första världens kunskapsteori i samma grad som tvärtom – nödvändig. Denna avkolonialisering är inte en arbetsmodell som syftar mot ett mål utan snarare ett mål i sig själv.

Ett tänkande på gränsen

Tanken på att koloniala skillnader producerar kulturella skillnader omöjliggör idén om helt separata kulturer eftersom maktförhållanden förblir konstant närvarande. Detta tillsammans med språkets betydelse i maktens kolonialitet för oss tillbaka till Mignolos tanke om ett annat paradigm. Eftersom språkets användning i kolonialismen är en maktapparat som ligger på kolonisatörens sida, innebär det att de koloniserade kan både sitt eget och kolonialmaktens språk. Givetvis finns det på kolonialmaktens sida de som lär sig kolonins språk, men i deras fall handlar det om en valmöjlighet medan det i det föregående fallet är en nödvändighet. De koloniserade måste lära sig kolonialmaktens språk för att kunna förhandla med den. Men i detta delade tillstånd, i gränslandet mellan inte bara två språk utan två kunskapstraditioner öppnas enligt Mignolo nya möjligheter. Här finns ett gränstänkande vars uppkomst signalerar det andra paradigm.

Det är när det naturliga gränstänkande som uppstår i mellanrummet mellan språken utvecklas till ett kritiskt gränstänkande som paradigmet träder i kraft.

Här kommer även Mignolos användning av den marockanske kulturteoretikern Abdelkebir Khatibis tanke om en dubbel kritik in. Denna tanke bygger på ett gränstänkande mellan språk och kunskapsteoretiska system där man förhåller sig kritisk till båda traditionerna, men likafullt kan använda sig av dem båda – en metod som måste ses som en pragmatisk fördel. Det fokus på lokal historia och språk som jag betonat hos Mignolo kan lätt misstolkas som att vi i västerlandet inte har några möjligheter att ta del av denna nya kunskapsteoretiska modell, men Mignolo själv hävdar bestämt att så inte är fallet. Vi måste beakta och ta in vår egen lokala historia först – och se den i egenskap av lokal historia snarare än en universellt gångbar, global modell – och sedan vara öppna för andra kunskapsteoretiska traditioner, kosmologier och språk. Det handlar helt enkelt om att föreställa sig en möjlig framtid där traditionellt marginaliserade kunskaper återaktiveras och där överföringen av kunskap sker i båda riktningarna.

